

INTERPRETAČNÝ POHĽAD NA VYBRANÉ PIESNE Z CYKLU KRÁSNA MLYNÁRKA, OP. 25 AKO PRÍKLAD PIESŇOVEJ TVORBY SKLADATEĽA FRANZA SCHUBERTA

INTERPRETATIVE VIEW OF SELECTED SONGS FROM THE CYCLE BEAUTIFUL MILLER, OP. 25 AS AN EXAMPLE OF SONG COMPOSITIONS BY COMPOSER FRANZ SCHUBERT

Mgr. Peter Pekarčík

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, Slovenská republika

Abstract

The Beautiful miller is a narrative, epic song cycle. It describes the journey of a young copmanion, a quick romantic outburst followed by unrequited love and ending in tragedy. Schubert then made full use of the potential of the word and only added color to the overall atmosphere. The story is the story of pilgrim, a young miller and not a miller, as might appear from the very name of the cycle. The listener indirectly acquires an overview of the feelings and perceptions that arise from the needs and desires of the hero, and which we must extract ourselves in order to know him. In the article we will focus on the musical and interpretive analysis of selected songs from this cycle, as an example of the song work of this Austrian composer.

Key words: *Beautiful miller*, Franz Schubert, song compositions, interpretative analyses

Abstrakt

Krásna mlynárka je výpravný, epický cyklus. Opisuje putovanie mladého tovariša, rýchle romantické vzplanutie nasledované neopätovanou láskou a končiace tragédiou. Schubert následne dokonale využil potenciál slova a hudbou len dofarbil celkovú atmosféru. Príbeh je rozprávaním pútnika, mladého mlynára a nie mlynárky, ako by mohlo vyplývať zo samotného názvu cyklu. Poslucháč sprostredkované získava prehľad o pocitoch a vnemoch, ktoré vychádzajú z potrieb a túžob hrdinu, a ktoré musíme my sami extrahovať, aby sme ho dokázali spoznať. V príspevku sa budeme venovať hudobnej a interpretačnej analýze vybraných piesní z cyklu, ako príklad piesňovej tvorby tohto rakúskeho skladateľa.

Kľúčové slová: *Krásna mlynárka*, Franz Schubert, piesňová tvorba, interpretačná analýza

ÚVOD

Piesňový cyklus *Krásna mlynárka, op. 25* rozpráva príbeh tragickej lásky mladého mlynárskeho učňa a jeho vysnenej lásky. Môžeme ho rozdeliť na niekoľko menších častí: tovariš a jeho veselé túlanie, spojenie s prírodou, prvé stretnutie a vzplanutie lásky, zmarené nádeje, dezilúzia, príchod lovca a zaľúbenie mlynárky, zúfalstvo a v samom závere smrť hlavného hrdinu (Holzknecht, V. 1972). Počas rozprávania sa dozvedáme iba o pocitoch a predstavách tovariša, ostatné postavy príbehu vystupujú iba v rozsahu, v akom nám ich podáva on. Autorom textovej predlohy je Wilhelm Müller (Kremnev, B. 1976). Básne obsahujú z obsahového hľadiska všetko, čo bolo potrebné pre dramatickosť a tragickosť príbehu:

osamelého hrdinu, nenaplnenú lásku, ktorá skončí tragickou smrťou. Sentiment, ktorý sprevádza hlavného hrdinu nebýva doménou mužov, a to je možno dôvod, prečo sa tento cyklus stretol aj s kritikou Müllerových literárnych rovesníkov (Reed, J. 1993).

Na bližšiu analýzu sme si vybrali tri piesne, ktoré sme mali možnosť interpretovať v rámci štúdia na Katedre hudby Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Das Wandern

Prvá analyzovaná pieseň je *Das Wandern*. Schubert ňou otvára celý piesňový cyklus. Je živá a energická, začiatok príbehu, kedy sa mladý pútnik rozhodne vydať na cestu a s nadšením objavovať svet. Rozprávačom je mladý mlynársky učeň, odhodlaný opustiť súčasné pôsobisko. Žiada svojho majstra a jeho ženu o povolenie odísť. Pred očami má vidinu mlynu a všetkých jeho súčastí, ku ktorým prirovnáva svoju túžbu túlať sa. V jeho speve je citeľná viera, že opustením svojho pohodlia a túlaním človek objaví krásu okolitého sveta. Nachádza vrodenu túžbu ísť po ceste, napriek kameňom, ktoré personifikujú prekážky, v tomto prípade však aj tu Müller znázorňuje ich pohyb. Schubertovo spracovanie obsahuje prvky ľudovej piesne a v každej slohe zdôrazňuje kľúčové slová.

a) Hudobná analýza

Das Wandern je strofická pieseň, napísaná v tónine B dur v 2/4 takte. V hudobnej reči prevláda jednoduchosť. V sprievode sledujeme počas celej skladby v pravej ruke šestnástinovú figuráciu, ktorá je sprevádzaná oktávovým ostinátom v ľavej ruke. Schubert sa takýmto spôsobom snažil zobrazit' neustály pohyb vody a mlynských kameňov. Figurácia nie je typicky jednotvárna. Najskôr k jednohlasu pridáva spodnú terciu, neskôr sextu, teda intervaly typické v ľudovej hudbe. V prostrednej časti každej strofy zasa prechádza k oktávovému ostinátu aj v pravej ruke, aby sa potom opäť vrátil k modelu z úvodu skladby a v ľavom pláne sa objaví descendentný oktávový rad.

Spevácky part obsahuje prvky kompozičnej zručnosti skladateľa. Od prvých nôt je v ňom cítiť vášeň, túžbu a odhodlanie vydať sa za dobrodružstvom. V sprievode je melódia podporená dvojicou akordov – tonikou a dominantou (takt 5–7). Tento energický motív zopakuje dvakrát s rovnakým textom.

Nový materiál nájdeme až pri slovách „*Das muß ein schlechtes Müller sein,*“ ani tu však nedochádza k zmene tonálneho základu a skladba nikam nemoduluje. Na zdôraznenie významných slov používa Schubert iné hudobné prostriedky: intonačné skoky, vyjadrujúce radosť a živelnosť a mnohonásobné zopakovanie záverečných slov každej slohy, najskôr v mezzoforte a neskôr v ozvene pianissimo. Dôležitosť niektorých slabík podčiarkuje štvrt'ovou hodnotou noty a zvýrazňuje slová, ktoré majú pre mladého mlynára „magickú“ silu (*Das Wander, Das Wasser, Die Räder, Die Steine, und wandern*).

b) Poznámky k interpretácii

Pieseň obsahuje päť slôh s rovnakou melódiou, v každej je však dôraz pri niečom inom. Schubertov mlynár je živý, veselý, s dušou básnika a jediná vec, po ktorej túži je túlať sa. Neskôr v priebehu cyklu príde rad aj na tragickejšie melódie a nálady, v tejto piesni je však dôležité vyjadriť odhodlanie a odvahu kráčať vpred. Spievame o veciach, ktoré nás bytostne zaujímajú, je potrebné ich zhmotniť a poslucháčovi pretlmočiť. Nesmierny význam pri

interpretácii má dokonalá znalosť textu a jeho významu. Nestačí povrchná artikulácia, nemecký jazyk si vyžaduje presnosť vo vyslovovaní predložiek, koncoviek a nemeckých samohlások.

Úvodná fráza obsahuje niekoľko intonačných skokov v osminových hodnotách a šesťnástinovú oktávovú melodickú figuráciu. Je dôležité vyrovnať farbu jednotlivých vokálov pri týchto skokoch, rovnako dbať na mäkké nasadenie a nevyrazenie najvyššieho tónu ozdoby. Opakovanie frázy môže byť v odlišnej dynamike, alebo v zdôraznení iného slova, či slabiky.

Prostredná časť neobsahuje výrazné melodické a interpretačné problémy. Schubert tu ponúka priestor na vyrozprávanie textu. Využíva pritom klesajúcu melódiu, s ktorou potom pracuje sekvenčne. Samozrejmosťou interpretácie je absolútne legato, podporené kvalitnou dychovou oporou, obzvlášť kontrolované v tejto časti.

Záver tejto slohy prináša najväčší technický problém – septimový intonačný skok smerom nahor. Náročnosť tohto miesta sa znásobuje zopakovaním v pianissime. Spevák preto musí ovládať túto figúru nielen v pôvodnej tónine, ale najmä počas cvičenia je dôležité transponovať ju do rôznych tónin a po jej zvládnutí následne rovnakým spôsobom sa vrátiť do originálnej.

V piesni by sa nemali objaviť problémy s dychom, keďže frázy sú pomerne krátke, prerušené pomlčkami, respektíve významovými pauzami. Spevácka náročnosť piesne spočíva v rýchlom tempe, v ktorom je potrebné presne vysloviť veľké množstvo textu. Dôraz kladieme na dikciu a zrozumiteľnosť textu. Ďalším technickým problémom môžu byť intonačné skoky a tesitúra piesne, prevažne v prechodnej hlasovej polohe pre tenor.

Wohin?

Ďalšou analyzovanou piesňou je *Wohin?*. Prvýkrát sa ukazuje prepojenie tovariša s prírodou, ktorá ho bude sprevádzať počas púte. Schubert využil motív potoka a neustáleho pohybu, čím skladba získala energickosť, plasticosť a neustály ťah.

V básni sa hlavný hrdina viac pripútava k prírode, začína sa prihovárať jej silám, ktoré ho budú sprevádzať. Prvým z jeho sprievodcov je potok. V začiatkoch ho vykresľuje ako potôčik, malý horský prameň, ktorý sa derie na povrch, ako túžba po láske u mladého mlynára. Napriek tomu pociťuje pochybnosti, dokonca môžeme nájsť predpoklad jeho trápenia a skonu (slovo *hinunter – dolu*). Pochybnosti sa prejavia v ďalšej slohe, kedy sa potoka pýta, či je toto jeho skutočná cesta. Vážne konštatuje, že potôčik úplne pomotal jeho hlavu a opantal ho svojim vábením. Je však úplne omámený spevom vodných víl, ktoré ho volajú na cestu s prúdom. V závere sa uspokojí konštatovaním, že aj na každej veselej púti sa nájde množstvo prekážok.

a) Hudobná analýza

Schubert si opäť vybral 2/4 takt a tempo moderato. Pieseň je v tónine G dur. V klavírnom sprievode na vyjadrenie motorického pohybu toku potôčika teraz namiesto samostatných šesťnástinových nôt v pravej ruke využíva šesťnástinové sextoly, v pravej ruke strieda prázdne kvinty, oktávy a v prostrednej časti hrá v ľavej ruke melódiu.

Stúpajúci a klesajúci model zurčiaceho potoka pokračuje celou piesňou bez prerušenia, vrátane prísneho návratu modelu z úvodu skladby. Mladíkova deklamácia s opakovaním nôt a následným klesaním korešponduje s klavírnym sprievodom, v ktorom neustále „zurčí potôčik“. Úvodné pozorovanie potoka prerušuje tovariš svojou neistotou a pochybnosťami („*Ich weiß nicht, wie mir wurde*“), čo Schubert vyjadruje prechodom z kvínt toniky na

zmenšený septakord na slovo *wurde* (takt 12). Všetko sa rozplynie a opäť sa vráti ozdobená melódia z úvodnej frázy a hlavný hrdina sa odhodláva na pokračovanie v ceste.

Vždy, keď sa autor zmieňuje o potoku je hudba pokojná a diatonická, pri zmienke o tovarišovi sa narúša chromatikou. Práve v týchto momentoch nájdeme náznak molovej tóniny, bez modulácie, bez uvedenia novej tonality, ale s predznamenaním blížiaceho sa smútku. Krátke trilky na niektorých slovách poukazujú na mladíkovu netrpezlivosť a nutkanie kráčať ďalej.

Začiatok tretej slohy ponúka spomínané zrkadlo, kedy je spevná línia aj v basovom parte klavíra. Je v tónine e mol a rovnaká tónina sa objaví aj na začiatku štvrtej slohy, keď tovariš priamo oslovuje potok: *Du hast mit deinem Rauschen mir ganz berauscht den Sinn (Svojim zurčaním si mi úplne zamotal hlavu)*. Toto vážne konštatovanie znásobuje a celú frázu dvakrát opakuje. Rovnaká fráza sa opakuje ešte raz (takt 62) so slovami: *Laß singen, Gesell, laß rauschen...* Tovariš, snažiaci sa vymaniť z vábenia vodných víl, túži po pokračovaní svojej púte. Nutkanie je opäť vyjadrené krátkou melodickou ozdobou. V záverečnom gradovaní však ako ozvena zaznie jeho hlas smerujúci k ďalšej púti (*...und wandre fröhlich nach...*).

b) Poznámky k interpretácii

Už úvodná krátka predohra rovnako ako mlynára aj interpreta vábi k púti. Prináša vzrušenie, nadšenie a očakávanie budúcich udalostí. Prepojenie s potokom musia poslucháči cítiť a pochopiť od prvých momentov. O to viac vyznieva krátka pochybnosť *Ich weiss nicht...*, ktorú následne vyvráti spomínanou netrpezlivosťou. Na začiatku tretej slohy interpreta vedie sila, čo je možné prezentovať malým *accelerandom*.

Ďalšiu neistotu a rozhovor s mohutnejším potokom je dôležité uchopiť citlivo a pritom postupne gradovať k vrcholu tejto frázy, k otázke *wohin?*, ktorá zopakovaním a zdôraznením získava naliehavosť. Kontrastne vyznieva radostné a bezstarostné túlanie. Tovariš sám seba nepoznáva a nerozumie svojim zmiešaným pocitom. Záver celej piesne preto ostáva v absolútnom *pianissime*, akoby odnikiaľ, a pripomína vzdialený horizont a ďalšie udalosti.

Pieseň je motorická a napriek častým dynamickým zmenám v nej nie je priestor na dlhší oddych. Pre interpreta je potrebná vyspelá spevácka technika, ktorá mu umožní vyspievať veľkú melodickú plochu s rovnakým nasadením. Frázy sú široko klenuté, je potrebná kvalitná dychová opora. Pieseň obsahuje viaceré dynamické zmeny, no napriek tomu nevygraduje do *forte*, čo znamená, že je hlbokým vnútorným vyjadrením. Aj keď hudobný materiál ponúka opakujúce motívy, vyjadruje nimi iný obsah, čo je potrebné znázorniť. Najväčšie technické problémy môžu predstavovať časté intonačné skoky, pohybujúce sa na hranici prechodných tónov u tenorov, rovnako opakujúce sa tóny v úvodných frázach skladby a akordové arpeggia. Pieseň je potrebné spievať s pocitom tajomna, ale s radosťou a energiou. Myšlienky hlavného hrdinu sa formujú vo veršoch. Kráča šťastne pozdĺž potoka a vie, že raz dorazí do vytúženého cieľa. S rovnakým pocitom je potrebné vrhnúť sa do interpretácie tejto piesne.

Tränenregen

Posledná analyzovaná pieseň je *Tränenregen* v preklade *Dážd' slz*. Je desiatou v poradí a zároveň jednou z najtragickejších v cykle. Predstavuje stretnutie tovariša a mlynárky, jej chlad a odmietanie na jednej strane a zúfalstvo na strane druhej. S vybraných piesní prináša najväčší priestor na prácu s dynamikou a výrazom, zároveň vyžaduje intimitu a pokoj.

V básni túži tovariš po priazni mlynárky, svoju túžbu vyjadruje slovami *beisammen* a *zusammen* (*veda seba, spolu*). Ako svedkov prizve nebeské telesá, mesiac a hviezdy. Noc symbolizuje temnotu a ťažobu jeho vlastnej nenaplnenej túžby, ktorá dolieha na jeho dušu. V tejto atmosfére sedia s mlynárkou pri potoku a hľadajú naň, pričom opäť zdôrazňuje hĺbku, ktorá ho neustále priťahuje. Nesedia však *spolu*, iba vedľa seba, bez vnútornej priazne a blízkosti. Prvýkrát a naposledy v celom cykle sú spolu sami, nič však nehovoria.

Tovariš sa v duchu snaží prelomiť priepasť nezáujmu medzi nimi. Nepozera sa len na vodu, ale na odraz jej očí, pier a tváre. Ukazuje aj svoju plachosť, keď sa nedokáže pozrieť priamo, ale iba cez vodné zrkadlo. Celý vesmír, rovnako ako aj celé jeho vedomie je otočené naruby: potok beží cez hviezdy, a mesiac, ktorý sa objaví na hladine, rovnako splynie v jeden magický svet, do ktorého mlynára lákajú vodné víly. V chlapcových slzách a chladnom rozlúčení sa rozplýva a stráca celé kúzlo okamihu, po ktorom tovariš túžil. Vracia sa krutá realita, zosobnená aj básnický. Doteraz slohy vždy vystupovali v pároch, a aj v hudobnom prevedení sú vždy spojené do jednej. Posledná stojí samostatne, čím ukazuje drsnosť a chlad mlynárkinej výpovede. Jej záverečné slová sa nedočakajú reakcie, ani odpovede, ani náznak odpору, k tomu, čo práve povedala. O to viac chladne vyznieva strohá veta o odchode domov.

a) Hudobná analýza

Metrum aj tónina ostávajú rovnaké ako v predchádzajúcej piesni cyklu – 6/8 takt a tónina A dur. Pieseň je strofická s prvkami prekomponovanosti. Je symbolická neutíchajúcim osminovým pohybom klavírneho sprievodu. Začína krásnou kombináciou výrazných akordov, a aj keď sa môže na prvé počutie zdať, že sa k sebe nehodia, fráza vyvrcholí tonikou. So zdvihom k prvému taktu speváckeho partu prekvapí nota v predtaktí, ktorá svojim chromatickým vybočením kopíruje predohru a predznamenáva ďalšie hudobné dianie.

Vo vnútornom hlase sa použitím zvýšeného piateho stupňa vytvorí augmentovaná tónika A⁵⁺, ktorá vyznieva v prísnej dynamike pianissimo odvážne. V období Schubertovej tvorby boli takéto akordy používané takmer výlučne ako dôsledok prechodov v jednotlivých hlasoch. Motív vo vnútornom hlase - eis - fis - e, je použitý rovnako v 18. takte a znie ako náznak kadencie na treťom stupni (Cis dur). Prvá polovica prvej slohy obsahuje zvlnenú melódiu, smerujúcu k tónu e² a späť, ktorá sa zopakuje s odlišným záverom. Prostredná časť vychádza zo strednej hlasovej polohy, od e¹ a graduje ascendentným radom k vrcholu. Zaujímavé je použitie appoggiatury v prvých troch slohách, ktorú skladateľ neskôr rozvinie.

Štvrtá sloha prichádza s novým hudobným materiálom. Schubert nemení predznamenanie tóniny, akoby sám vedome nechcel opustiť pokojné vody pôvodnej A dur. Melódia sa však mení, ostáva tragickejšia, napätejšia a narastá s pocitom blížiaceho vrcholu. Ten však aj podľa slov básnickej predlohy prichádza skoro, teda nie v úplnom závere. Slová *Da gingen die Augen mir über, da ward es im Spiegel so kraus*, kedy mlynár chápe vzájomný nesúlad duší a *jeho oči zalejú slzy*... Je použitý rovnaký model, ako pri prvých troch strofách, namiesto úvodného tónu cis² zaznie c², čím hudba dostáva tragickejší rozmer. V prenesenom význame zhudobňuje samotný názov piesne – *dážd' slz*.

Chladnú a bezcitnú odpoveď mlynárky najskôr Schubert vykreslil jednoduchou melódiou – pripomínajúcu recitandu a napokon ju ukončí rovnako ako predchádzajúce tri strofy – ozdobeným rozkladom akordu A dur. Celá pieseň končí kombináciou predohry s hudbou štvrtej slohy a kadenciu ukončí akord a mol, čím sa podčiarkne závažnosť situácie.

Báseň je koncipovaná ako spojené štvorveršia, každé so svojou vlastnou témou. Schubert ich umne spája, dbajúc na Müllerovu stratégiu. Jednotlivé slohy preruší krátkym interlúdiom so šestnástinovým pohybom. V celom cykle je to symbol potoka, čo môžeme vytušiť aj z jeho prvého umiestnenia, práve po slovách *hin ab in den rieselnden Bach*. Po celý čas klavír kopíruje spevácku linku, čo je pravdepodobne inšpirované dvojicou z prvej strofy básne *beisammen – zusammen*.

b) Poznámky k interpretácii

Pieseň je strofická a na ploche štyroch slôh prináša priestor na kreatívne výrazové uchopenie. Napriek nemennej melódii a nálade v prvých troch strofách sa v pozadí hudby odohráva príbeh, ktorý prechádza od zaľúbenosti a nádeje k rezignovanosti. Priebeh melodickéj línie je zvlnený, obsahuje niekoľko menších intonačných skokov k najvyššiemu tónu skladby e². Aj keď pri speváckom parte nie je predpísaná dynamika, charakter skladby nedovoľuje gradovať do veľkého zvuku. Vďaka klavírnemu sprievodu, ktorý kopíruje melódiu spevu, by interpret nemal mať problém s čistou a presnou intonáciou. Úvodné dve frázy sú klenuté široko, je preto dôležité ich neprerušovať a aj pri krátkom nádychu uprostred, ťah a smerovanie pokračuje k spomínanému tónu e². Hneď prvý tón po predtaktí si vyžaduje mierny prízvuk, čím fráza získa pohyb. Po medzihre sa mierne zmení charakter vďaka melódii, ktorá začne postupne gradovať od e¹ až do konca skladby. Je preto dôležité neprerušovať frázu, snažiť sa o vyrovnanosť vokálov, ich dokonalé viazanie a vďaka kontrole výdychového prúdu môže interpret vospievať dve dlhé frázy. Sú takmer totožné, posledná má však zmenené záverečné takty. Takýmto spôsobom sú skomponované tri strofy, počas ktorých sa takmer nemenia hudobné elementy, musí sa však meniť výraz a vnútorné prežívanie speváka, vďaka ktorému dokáže interpretovať nemecký text a pretlmočiť jeho odkaz aj slovenskému publiku. Štvrtá strofa prináša úplnú zmenu atmosféry, keď tovariš hovorí: „*potom moje oči zaliali slzy...*“ Na ploche troch taktov sa dramatizuje celá pieseň, čomu je potrebné prispôsobiť aj interpretáciu. Záverečné tri takty zase interpretujeme rezignovane, žalostne a s pocitom odmietnutia. Aj dohra ostáva v atmosfére záverečnej strofy, pretože zanecháva posledný dojem z celej piesne.

Najväčšie technické problémy predstavujú dlhé frázy, ktoré musia byť podporené dychovou oporou. Je potrebná výborná artikulácia a vokalizácia, vďaka ktorej text nestratí zrozumiteľnosť. V nemčine je dôležité precízne vyslovovať koncovky, najmä n a t. Kvôli rozsahu oktávy je dôležité tóny vyrovnávať a aj v nižšej polohe je potrebné dvihnúť podnebie a predstava nasadenia zhora.

Záver

Franz Schubert je často chápaný skôr ako remeselník a menej ako skladateľ. Počas svojho krátkeho života vytvoril obdivuhodné dielo. Vďaka vyše 600 piesňam sa stal pravdepodobne neprekonateľným autorom tejto hudobnej formy. Jeho cyklus *Krásna mlynárka, op. 25* patrí k najobľúbenejším a najkrajším z jeho tvorby. Spája večný námety – nenaplnenú lásku s citlivou a nápaditou hudbou. V príspevku sme sa venovali vybraným piesňam a poukázali sme na ich hudobné a interpretačné aspekty. Práve analýza pomáha nájsť skryté krásy každej z nich.

Bibliografia

Pramene

1. Schubert, F. (2016). *Die schöne Müllerin*. Leipzig: Edition Peters,

Literatúra

1. Holzkecht, V. (1972). *Franz Schubert*. 1. vyd. Praha: Supraphon,
2. Reed, J. (1993). *The Schubert song companion*. London: Faber Music,
3. Kremnev, B. (1976). *Schubert*. Praha: Obzor.

Contact

Mgr. Peter Pekarčík

Katedra hudby, Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Slovakia

petopekarci@gmail.com

školiťel': doc. PaedDr. Mgr. art. Zuzana Zahradníková, PhD.